

УДК 316.723

І.В. ШАПОШНИКОВА

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ**Шапошникова Ірина Василівна** – к.філ.н., декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету

У статті розглядається проблема формування та розвитку молодіжних субкультур як форми соціалізації молоді. Автор висвітлює результати проведеного соціологічного дослідження основних характеристик сучасних молодіжних субкультур. Проаналізовані передумови виникнення молодіжних субкультур. Автором розроблена класифікація сучасних молодіжних субкультур.

Ключові слова: субкультура, молодь, класифікація, соціалізація, суспільство.

В статье рассматривается проблема формирования и развития молодежных субкультур как формы социализации молодежи. Автор освещает результаты проведенного социологического исследования основных характеристик современных молодежных субкультур. Проанализированы предпосылки возникновения молодежных субкультур. Автором разработана классификация современных молодежных субкультур.

Ключевые слова: субкультура, молодежь, классификация, социализация, общество.

The problem of forming and development of youth subcultures as forms of socialization of young people is examined in the article. An author lights up the results of the conducted sociological research of basic descriptions of modern youth subcultures. Pre-conditions of origin of youth subcultures are analysed. An author is develop classification of modern youth subcultures.

Keywords: subculture, young people, classification, socialization, society.

© І.В. Шапошникова, 2012

Постановка проблеми. Актуальність дослідження молодіжної субкультури обумовлена тим, що класична школа соціології розглядає молодіжну субкультуру як соціальний феномен, що існує окремо від суспільства та культури в цілому. Разом з тим, молодіжна субкультура – багатогранне соціокультурне утворення, яке впливає на культурні і соціальні процеси суспільства і є однією з форм соціальної реалізації молоді. З цієї точки зору, проблематика молодіжних субкультур у соціальних науках у достатньому обсязі не досліджувалась.

Мета дослідження. Дослідження особливостей формування сучасних українських молодіжних субкультур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціологічній площині проблематика формування молодіжних субкультур розглядалась у наукових роботах Горелова А.А., Завацької Л.М., Кона І.С., Левікової С.І., Лісовського В.Т., Стюпіна В.С., Ядова В.А. [1], [3], [5], [8], [9]. Однак залишаються невирішеними проблеми характеристики сучасних молодіжних субкультур, визначення передумов виникнення молодіжних субкультур та їх класифікація.

Виклад основного матеріалу дослідження. З методологічної точки зору, проблеми молодіжної субкультури найчастіше розглядаються в рамках концепції соціалізації. У межах даного підходу, входження до світу пануючої культури, адаптація до неї – процес складний та суперечливий, насичений психологічними та іншими труднощами. Тобто молодь шукає форми самостійної активності, які не регламентуються зовні. Найчастіше такі самодіяльні форми знаходяться у дозвіллевій та художньо-естетичній сферах. Саме в них молодь виступає в якості суб'єкта молодіжної субкультури, яка,

хоча і не викликає негайних змін у суспільстві, проте впливає на загальну культуру, моду, стиль життя, і в цілому на соціальні і культурні характеристики епохи. Молодіжна субкультура виступає, з одного боку, антагоністом по відношенню до «офіційної» культури, а з іншого, вона є перехідним етапом і доповненням до дорослої культури, приносить у неї нові традиції, способи пізнання, відношення до світу.

Перш ніж зафіксувати поняття «субкультура», необхідно визначити поняття «культура». Культура – система надбіологічних програм людської життєдіяльності (діяльності, поведінки, спілкування), що історично розвивається та забезпечує відтворення і зміну соціального життя у всіх її основних проявах [9]. Якщо будемо намагатись конкретизувати дане поняття, то під культурою розуміють програму діяльності, поведінки та спілкування. Ці програми представлені широким колом знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності і поведінки, ідей, цілей, ціннісних орієнтацій тощо. У сукупності і динаміці вони утворюють історично накопичений соціальний досвід [7]. Культура зберігає, транслює цей досвід, генерує нові програми діяльності, поведінки і спілкування людей, які реалізуються в певних видах і формах людської активності, та породжують реальні зміни в житті суспільства [9].

Молодіжні субкультури виникають у спільнотах людей, які не можуть чи не хочуть вписуватись у встановлені основною культурою норми і патерни поведінки. Соціокультурними і соціально-психологічними особливостями тут виступають ряд факторів і потреб, які «офіційна» культура не в змозі задовольнити. У першу чергу, це комунікативна сторона соціалізації особистості. Субкультури ХХ

століття задовольняли комунікативні потреби в частині створення неформальних, контркультурних явищ, які пропонували молоді альтернативне культурне середовище зі своїми законами і правилами. Дані системи є протестними до офіційної системи, вони здійснюють безпосередній вплив одна на одну. Основне завдання першої – побудувати нову соціальну структуру, яка буде задовольняти необхідні вимоги. Завдання другої – зробити так, щоб та чи інша субкультура була контрольована. Способи досягнення цих цілей – способи взаємовпливу.

Таким чином, під субкультурою ми розуміємо частину культури чи частину програми – її підпрограму. Зазначимо також, що програма реалізується саме завдяки своїм підпрограмам. Проте субкультура може виступати не тільки як засіб реалізації програми, але й як певна цілісна і самодостатня альтернатива до неї, вона може існувати як частина програми і як самостійне соціокультурне утворення. Таким чином, субкультура – це частина загальної культури, сукупність норм і цінностей, елітарна підсистема, що має певні специфічні особливості і характеристики.

З точки зору структури суспільства, субкультура виступає як певний сегмент проміжного положення у загальній ієрархії і структурі соціальної взаємодії. Її окремі елементи, у даному випадку молодь, це індивіди, які мають внутрішню кризу стагусної самоідентифікації. Їхнє внутрішнє відчуття власного статусу не збігається із зовнішнім, реально встановленим суспільством. Унаслідок цього молодій людині необхідно виробити такий стиль життя, який задовольняв би її.

Для будь-якої субкультури існує обов'язковий набір певних рис, за допомогою яких можна визначити, чи належить та чи інша соціальна група до поняття «субкультура», це наступні характеристики:

- сигніфікація – своєрідна мова знаково-символічного спілкування;
- легітимація – це правила та способи нормативного регулювання всередині даної субкультури;
- певний стиль та спосіб дій – це один із найбільш яскравих соціальних параметрів, за допомогою якого визначається приналежність до тієї або іншої соціальної групи;
- встановлена світоглядна позиція певної субкультури відносно тієї або іншої соціальної реальності;
- наявність соціальних інститутів і рольових структур;
- сукупність потреб та схильностей представників певної субкультури. Визначення мотивів та цілей представників певної субкультури є відправною точкою вивчення соціально-психологічних аспектів даного елемента внутрішньої структури;
- конвенційні зв'язки (договірні чи символічно обумовлені). Вони мають не політичне чи релігійне вираження, як більшість сучасних субкультур, а скоріше соціально-психологічне. Конвенційні зв'язки засновані на суспільному договорі. Одні з них несуть внутрішню груповий статус, інші – не усвідомлена згода, яка виникає

внаслідок навчання на конкретному прикладі у процесі дії.

Розглянемо три основні підходи, які найбільш повно розкривають причини активної участі молоді у розвитку субкультури.

Соціопсихологічний підхід пов'язує схильність до девіантної поведінки в колективній формі з особливостями молодіжного віку. У багатьох дослідженнях формування молодіжних субкультур і механізми входження до них розглядаються у контексті соціалізації. На ранньому етапі вивчення цих питань акцент ставиться головним чином на молодь як жертву соціалізації і формування субкультур виділяється скоріше як порушення механізмів соціалізації [4].

Інтеракційний підхід заснований на тому, що девіантна поведінка – це певна психологічна схильність окремих індивідів. Молоді люди та їх співтовариства стають девіантними, коли на них навішують ярлик злочинця. Вербалізація і артикуляція саме такого визначення даної групи людей є вирішальними для завершення процесу їх ідентифікації з даною девіантною групою.

Функціональний підхід. На відміну від тих, хто бачив у молоді соціальну проблему, його представники – Т.Парсонс і Ш.Айзенштадт вважали, що всі молодіжні субкультури, незважаючи на поведінку, стиль чи сленг, були певними адаптивними формами, їх існування допомагало суспільству в цілому досягати стабільності, а через це вони були соціально значущими та позитивними.

Найбільш цікавим для дослідження виявляється соціологічний підхід. Першочерговим параметром для виявлення значення «молоді» є здобуття індивідом освіти в навчальних закладах. Юнацький соціальний вік обмежується часом навчання, продовж якого відбувається безпосередня професійна підготовка, з наступним за цим періодом роботи в якості молодого спеціаліста. Юнацький же біологічний вік для суспільства особливої ролі не відіграє, внаслідок того, що молоді люди, що не навчаються, найчастіше не виявляють себе в якості молоді і, як правило, розчиняються в дорослому середовищі. У межах даного підходу, Ф.Найдгардт зазначав, що це явище «пов'язане зі зміною соціальної групи, надає молодій людині нові права і покладає на неї нові обов'язки. Людина, що знаходиться в шлюбі і не має професії, продовжує бути дитиною...» [1]. Зазначимо, що молодь – це покоління людей, які проходять стадію соціалізації, які засвоюють, а в зрілому віці засвоїли освітні, культурні, професійні та інші соціальні функції [8]. Молодіжна субкультура тлумачиться як культура певних представників молодого покоління, які мають спільний стиль життя, поведінки, групові норми, цінності та стереотипи [6].

Час виникнення молодіжної субкультури в Україні визначити доволі складно. До перших проявів неформальної молодіжної культури, як культури, що відрізняється від загальновибраної в Радянському Союзі, можна віднести стилія. Проте не можна певнено стверджувати, що в період 50-60 р. XX століття в СРСР зародилася неформальна культура. Більш влучно цей неформальний рух

можна визначити як модне захоплення. Можна стверджувати, що стиліаги - перший прояв нонконформізму та контркультурності. Проте жорстка позиція держави у ставленні до нової культурної течії призвела до того, що після деякого часу підпільного існування стиліаги припинили своє існування.

Другий етап контркультурної активності випадає на 70-ті роки ХХ століття. Рух сімдесятників був ширший та більш тривалий. На них не чинився такий серйозний тиск, як на стиліаг, проте певні проблеми з владою вони теж мали. У той час на теренах СРСР почали з'являтися перші рок-групи, хіппі та підпільні «тусівки». Саме ця хвиля молодіжного руху створила підґрунтя для наступного етапу.

Третій етап можна охарактеризувати як вибух контркультурної активності. Це період перебудови. У 87-89-х роках ХХ століття можна нарахувати не менше десятка різних неформальних рухів. А у 89-90-х роках сам факт їх існування почав обговорюватись не тільки у періодичній пресі, але й у наукових колах.

Проблема молодіжних контр- чи субкультур почала розглядатись як соціальна. Саме з середини 80-х років ХХ століття почала зароджуватись молодіжна субкультура. Потім, вже на теренах України як самостійної держави, з 90-х років молодіжні субкультури продовжують свій розвиток, трансформацію; змінюються напрямки, чисельність тих чи інших угруповань. З'являються субкультури «любителів» пива та спільноти наркоманів, нові крайні політичні об'єднання, рухи пацифістів, різні фенклуби, шанувальники нових музичних течій, інтернет-клуби і віртуальні комп'ютерні співтовариства, представники нетрадиційних релігійних учень.

Субкультура - динамічне соціальне явище, тому проблема класифікації молодіжних субкультур є не вирішеною. Труднощі пов'язані насамперед з тим, що субкультура явище не стабільне і має великі протиріччя за своєю природою. Вочевидь, у межах субкультур відбуваються постійні зміни ціннісних орієнтирів, поведінки самих учасників, відбуваються процеси інтеграції з іншими субкультурами і диференціації на більш незначні напрямки. На сьогодні підходи, розроблені вітчизняними та західними вченими, констатують існування загальних напрямків у розвитку молодіжних течій. Субкультура також - це культура в культурі і на неї здійснюють вплив масова культура, ЗМІ, телебачення, кіно тощо. Незважаючи на спроби бути «незалежними» і «локалізованими» в даній соціальній реальності, субкультури завжди є результатом або кінцевим споживачем усього того, що було винесено з офіційної культури.

Таким чином, субкультура напряму корелює з тим, що відбувається у сучасному світі. Враховуючи той факт, що розвиток сучасних субкультур відбувається в період постмодерністської парадигми, можливим стає будь-яке вільне конструювання соціальної реальності, а чіткі визначення типологій і класифікацій субкультур залишаються вкрай складними, а іноді навіть не можливими. Проте, незважаючи на зазначене вище, типи молодіжних

субкультур можна класифікувати наступним чином:

а) за соціально-правовою ознакою: соціально пасивні, діяльність яких нейтральна по відношенню до соціальних процесів; просоціальні чи соціально-активні, з позитивною спрямованістю діяльності; асоціальні;

б) за спрямованістю інтересів: захоплення сучасною музикою; захоплення різними видами спорту; фанати клубів, команд, окремих кумирів; захоплення правоохоронною діяльністю; філософсько-містичні об'єднання; захисники навколишнього середовища;

в) за груповою ознакою:

- спосіб життя - «системники» (хакери, блогери, геймери);

- спосіб проведення часу;

- соціальна позиція - екокультурні (Green Peas);

- творча спрямованість (художники, поети, музиканти).

Поява молодіжної субкультури як соціального феномена була обумовлена переходом суспільств до розвиненої стадії індустріалізму і початком їх руху до стадії постіндустріалізму.

Це потребувало значного збільшення періоду навчання, необхідного і обов'язкового для оволодіння новою професією. У цей період отримання освіти для великої кількості молоді є важливим і основним заняттям. При цьому частина молодих людей отримання освіти не пов'язує зі своїм майбутнім життям і сприймає як повинність. Тривалість періоду здобуття освіти, адаптація до стану студента обертається для частини молоді небажанням дорослішати, а це може бути причиною деструктивної поведінки по відношенню до соціальної дійсності.

Можна виділити основні характеристики сучасних молодіжних субкультур: короткотривалість акцій, наявність своєрідних правил поведінки в суспільстві, мінімалізм у символіці, суворий характер внутрішньої самоорганізації, відсутність (чи часткова відсутність) будь-яких ідеологічних установок, зовнішня задоволеність політичною ситуацією в країні. Останнє ще раз підкреслює аполітичний характер багатьох сучасних субкультур.

Окреслимо наступні передумови виникнення молодіжної субкультури:

- стосунки в родині (перебільшений контроль з боку батьків чи надання молодій людині повної свободи дій);

- перебування у формальній групі (організації), до якої належить молода людина;

- участь у так званих локальних війнах, у результаті чого молода людина набуває незвичного для повсякденного життя досвіду (страх, біль, убивство, кров, руйнування, втрата товаришів), що накладає відбиток на сприйняття дійсності і на ставлення до навколишнього світу, тобто молода людина вже не вписується у те життя, до якого повертається (навіть якщо вона не отримала фізичних ушкоджень);

- перебування серед безробітних, а також тимчасово або частко-

во зайнятих роботою молодих людей;
– невідповідність реального соціального статусу молодого людини, яка вже розпочала трудову діяльність, її бажаному статусу.

Субкультура – це явище, яке дає можливість презентувати себе як сильну, незалежну особистість, субкультура дає молоді те, чого їй не вистачає у «звичайному» повсякденному житті. Тому, організовуючи будь-який рух, завжди враховують специфіку індивідуального і колективного уявлення молоді, яке за необхідності можна буде використати у подальшій діяльності.

Висновки. Таким чином, молодіжні субкультури виникають як спільноти людей, які не можуть і не хочуть вписуватись у встановлені основною культурою нормативні рамки і патерни поведінки. Виникають вони (як на груповому, так і на індивідуальному рівні) як фіксація і закріплення існую-

чого відсторонення. Субкультура як спільнота повинна соціалізувати лімінальних і «відсторонених» особистостей.

Якщо на початкових етапах залучення до субкультури для людини важливе закріплення цього відсторонення, згодом виникає почуття захищеності, яке свідчить про приналежність до певної групи, на наступних етапах з'являється впевненість у собі, потім людина вже мотивована на подолання відсторонення, на формування власної лінії поведінки і ставлення до світу, яке задовольняє її соціальні та індивідуальні потреби. Для людей, які не знайшли свого місця в суспільстві, субкультура надає «нішу», можливість існування в іншій культурній формі, реалізацію в соціальному середовищі. Таким чином, молодіжна субкультура є унікальним агентом соціалізації молоді в соціально-культурному просторі суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горелов А.А. Культурология [Текст]: учеб. пособие / А. А. Горелов. - М.: Юнайт, 2002. - 399 с.
2. Гіштимулт Т.І. Молодіжна субкультура: вплив на формування особистості / Т.І. Гіштимулт // Практична психологія та соціальна робота [журнал]/ голов.ред.Губенко О.В.; Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.-К.: Вид-во Науковий світ.. - 2009. - № 12. - С.58-60.
3. Завацька Л.М. Особливості детермінантного впливу молодіжної субкультури на соціалізацію учнівської молоді / Л.М.Завацька// Практична психологія та соціальна робота [журнал]/ голов. ред. Губенко О.В.; Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.-К.: Вид-во Науковий світ. - 2009. - № 6. - С. 62-63.
4. Левикова С.И. Две модели динамики ценностей культуры (на примере молодежной субкультуры) / С.И. Левикова // Вопросы философии. - 2006. - № 4. - С.71-80 [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://vrphil.ru/index.php>.
5. Левикова С. И. Молодежная субкультура [Текст]: учеб. пособие / С. И. Левикова. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. - 608 с.
6. Молоде покоління нової України: ескіз соціального портрета [Текст] / О.Балакірева, Л.Волинець, М.Головатий, В.Головенько та ін. - К.: А.Л.Д., 1995. - 96с.
7. Слюсаревский Н.Н. Субкультура как объект исследования/ Н.Н. Слюсаревский// Социология: теория, методы, маркетинг: [научно-теоретический журнал]/ голов.ред. Ворона В.М., Головаха Е.И.; Институт социологии НАН Украины.-К.: Изд-во Ин-т социологии НАН Украины. 2002, №3. С.19.
8. Социология молодежи [Текст]: учебное пособие / под ред. В.Т.Лисовского. СПб, 1996. -390 с.
9. Стьопин В.С. Культура/ В.С.Стьопин// Вопросы философии. -1999. №8.С.61-71 [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://vrphil.ru/index.php>.